

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (online)

Bulletin of Science and Education

№ 5(47) 2026

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 5(47) 2026

Київ – 2026

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 5(47) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

Ідентифікатор медіа R40-05847

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47))

«Вісник науки та освіти»: журнал. 2026. № 5(47) 2026. С. 6300

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 01.06.2026, № 1/6-26)

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та
археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та
педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)*

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів гуманітарних наук та мистецтва

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Котельницький Назар Анатолійович – член-кореспондент Української Академії Наук, кандидат історичних наук, доцент кафедри мовної підготовки та міжкультурних комунікацій, ЗВО Університет трансформації майбутнього (Україна)

Редакційна колегія:

- ✓ **Азарова Лариса Євстахіївна** - докт.філол.наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету (Україна)
- ✓ **Берест Ігор Романович** - доктор історичних наук, професор кафедри медійних технологій, інформаційної та книжкової справи, Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)
- ✓ **Беррі, Стівен** доктор історичних наук, професор, професор епохи Громадянської війни Коледжу мистецтв і наук Франкліна Університету Джорджії (США)
- ✓ **Вукілова Катерина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Україна)
- ✓ **Гурко Олена Василівна** - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)
- ✓ **Заур Алієв** доктор філософії з історії науки, доктор філософії з політичних наук, доцент, доцент Інституту філософії та соціології НАНА, Азербайджан (Азербайджан)
- ✓ **Р. Ахмад Закі Ель Ісламі**, доцент, професор, доктор філософії, Департамент наукової освіти, Факультет підготовки вчителів та освіти, Університет Султана Агенга Тіртаяса, (Індонезія)

- ✓ **Робак Ігор Юрійович** - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Україна)
- ✓ **Рубан Микола Юрійович** - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Україна)
- ✓ **Сайд М. Ісмаїл** доктор наук, професор, професор кафедри англійської мови, Коледж природничих наук і гуманітарних наук, Університет принца Саттама бін Абдулазіза, Аль-Хардж (Саудівська Аравія)
- ✓ **Синявська Олена Олександрівна** - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна)
- ✓ **Січкаренко Галина Геннадіївна** - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Україна)
- ✓ **Скляр Ірина Олександрівна** - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (Україна)
- ✓ **Супрун Володимир Миколайович** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Україна)
- ✓ **Хитровська Юлія Валентинівна** - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)
- ✓ **Юган Наталія Леонідівна** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри літературознавства, східної філології і перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, практичний психолог у закладах освіти, член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, Української асоціації когнітивної лінгвістики та поетики, Міжнародної федерації арт-терапії та самореалізації особистості (Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

Ячмень Б.В.

5485

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ
III-КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМА-
ТИКИ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ*

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»

Chotari Yu., Molnar D. Ye., Rats A.

5495

*TIVADAR LEHOCZKY: THE WRITTEN LEGACY OF A
POLYHISTOR*

Filinyuk A., Klimchuk Yu.

5509

*UKRAINIAN NARRATIVE OF THE TRANSNATIONAL HISTORY OF
THE ITALIAN RESISTANCE MOVEMENT DURING WORLD WAR II*

Klys T., Kitsak V.

5533

*THE UNRESOLVED LAND ISSUE AS A FACTOR IN THE
SECONDARY MIGRATION OF UKRAINIANS DEPORTED FROM
ZAKERZONIA TO THE WESTERN REGIONS OF THE UKRAINIAN
SSR FROM THE CENTRAL, SOUTHERN AND EASTERN REGIONS
OF THE UKRAINIAN SSR*

Klysh T., Kitsak V.

5545

*THE UNRESOLVED HOUSING PROBLEM AS THE MAIN CAUSE
OF THE DOUBLE RESETTLEMENT OF DEPORTED UKRAINIANS
FROM ZAKERZONIA IN THE UKRAINIAN SSR*

Алексієвець Л.М., Гринчук О.О.

5559

*ЧАСОПИС «NIEPODLEGŁOŚĆ» ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПОЛІ-
ТИЧНИХ ДИСКУСІЙ ПОЛЬСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ*

Алексієвець Л.М., Гавур В.А.

5573

*ЯДЕРНЕ ПИТАННЯ У БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЯПОНІЇ: ВІД
1945 РОКУ ДО СУЧАСНОСТІ*

Бикова О.І., Ніколенко К.В.

5592

*ПІКТОРІАЛЬНИЙ ПОВОРІТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІЛОСОФІЇ ТА
ДИДАКТИКИ ДЖЕРЕЛ ГОЛОДОМОРУ*

УДК 94(438)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)-5559-5572](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47)-5559-5572)

Алексієвець Леся Миколаївна доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства ТНПУ імені В. Гнатюка, <https://orcid.org/0000-0002-0030-3314>

Гринчук Олег Олегович здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня історичного факультету ТНПУ імені В. Гнатюка, <https://orcid.org/0009-0005-1497-8709>

ЧАСОПИС «NIEPODLEGŁOŚĆ» ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ ПОЛЬСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню ключових аспектів у політичній історії Польщі впродовж 1980-х років, які стали важливим і визначальним періодом «лібералізації недемократичної держави» через пошуки компромісів між владою і опозицією з метою здійснення низки політичних та економічних трансформацій мирним шляхом, часом «виходу» Польщі з сфери впливу СРСР. Це час актуалізації суспільно-політичних тенденцій, спрямованих на демократизацію держави, побудову громадянського суспільства, запровадження нових економічних моделей та ін.

Упродовж 1980-х рр. було започатковано тенденції політичного плюралізму, свободи слова, демократичного формування представницьких органів влади та ін., що, своєю чергою, активізувало розвиток опозиційної думки в Польщі, опозиційної преси та періодики зокрема.

Мета статті – окреслити роль і місце часопису «Niepodległość» у колі періодики «другого обігу» 1980-х років як платформи для політичних дискусій польської опозиції.

Окрему і важливу роль у процесах демократизації Польщі, пошуку т.зв. «суспільного діалогу» відіграла нелегальна преса 1980-х рр. як платформа для політичного дискурсу, формування опозиційної думки, основи якої значною мірою були закладені середовищем емігрантів-інтелектуалів кола паризької «Культури». Інтенсивність політичної дискусії, її відображення на сторінках опозиційної преси стали зрізом «суспільної ферментації» польського суспільства на тлі протестних демократичних акцій, діалогу дисидентських середовищ країн-сусідів, впливу нових суспільно-політичних реалій та ін.

Виділено і коротко охарактеризовано (за В. Гадомським) 3 періоди діяльності часопису «*Niepodległość*», які пов'язані із змінами складу редакції, редакційної політики: 1982–1983 рр. (до переїзду Єжи Таргальського, ідеолога та організатора групи, до Франції); 1983–1985 рр.; кінець 1985–1989 рр. Перший період можна охарактеризувати як установчий щодо визначення редакційної політики, налагодження механізмів випуску часопису та ін., «домінування соціал-демократичних поглядів».

З початком другого періоду редакційна політика не зазнала кардинальних змін, остаточно «кристалізувалася» програма часопису, яку склали: радикальний антикомунізм (грунтовні суспільно-економічні зміни в Польщі можливі лише за умови незалежності від СРСР); економічний лібералізм (вплив праць «неоконсерваторів», орієнтація на економічну політику, що проводили Рональд Рейган, Маргарет Тетчер); толерантність, підтримка незалежницьких рухів в країнах «радянського простору» (близькість до поглядів Єжи Гедройця).

Упродовж 1985 р. відбулося ряд переломних подій, які значно вплинули на діяльність редакції: поділ на дві групи, еміграція та арешти ключових авторів часопису, що негативно вплинуло на активність організації роботи видання. Впродовж останнього періоду часопису (кінець 1985–1989 рр.) він «втратив» радикалізм, малопродуктивними були і спроби «включення» редакційної політики до активного політичного життя опозиції. Останні роки діяльності часопису пов'язані із проведення низки т. зв. «Круглих столів» влади та опозиції; після проведення демократичних виборів 1989 р. журнал виходив ще декілька місяців до випуску ювілейного сотого номеру. Прослідковується скорочення кола дописувачів та читачів, значне число працівників часопису продовжило діяльність в інших організаціях.

На основі проведеного аналізу можемо констатувати, що широке коло статей часопису «*Niepodległość*» відіграло важливу роль в інтелектуальних дискусіях польської опозиції середини 1980-их рр.

Ключові слова: політична історія Польщі, 1980-і роки, польська опозиція, опозиційна періодика, «другий обіг», часопис «*Niepodległość*».

Lesya Mykolaivna Aleksievets doctor of historical sciences, professor of the Department of World History and Religious Studies of V. Hnatyuk National Pedagogical University, <https://orcid.org/0000-0002-0030-3314>

Oleh Olegovich Hrynychuk third (educational-scientific) level graduate of the history faculty of V. Hnatyuk State Pedagogical University, <https://orcid.org/0009-0005-1497-8709>

MAGAZINE "NIEPODLEGŁOŚĆ" AS A PLATFORM FOR POLITICAL DISCUSSIONS OF THE POLISH OPPOSITION

Abstract. The article is devoted to highlighting key aspects in the political history of Poland during the 1980s, which became an important and defining period of "liberalization of the undemocratic state" through the search for compromises between the authorities and the opposition in order to implement a number of political and economic transformations peacefully, at the time of Poland's "exit" from the sphere of influence of the USSR.

It was a time of actualization of socio-political trends aimed at democratizing the state, building a civil society, introducing new economic models, etc. Thus, during the 1980s, trends of political pluralism, freedom of speech, democratic formation of representative bodies of government, etc. were initiated, which, in turn, activated the development of opposition thought in Poland, opposition press and periodicals in particular.

The purpose of the article is to outline the role and place of the magazine "Niepodległość" in the circle of "second-circulation" periodicals of the 1980s as a platform for political discussions of the Polish opposition.

A separate and important role in the processes of democratization of Poland, the search for the so-called "social dialogue" was played by the illegal press of the 1980s as a platform for political discourse, the formation of opposition thought, the foundations of which were largely laid by the émigré intellectuals of the Parisian "Culture" circle. The intensity of the political discussion, its reflection on the pages of the Polish opposition press became a slice of the "social fermentation" of Polish society against the background of protest democratic actions, dialogue of dissident circles of neighboring countries, the influence of new socio-political realities, etc.

Three periods of the activity of the magazine "Niepodległość" are highlighted and briefly characterized (according to V. Gadomsky), which are associated with changes in the composition of the editorial staff and editorial policy: 1982–1983 (before the move of Jerzy Targalski, the ideologist and organizer of the group, to France); 1983–1985; the end of 1985–1989. The first period can be characterized as a founding period in terms of defining editorial policy, establishing mechanisms for publishing the magazine, etc., "the dominance of social-democratic views.

The first period can be characterized as founding in terms of defining editorial policy, establishing mechanisms for publishing the magazine, etc., "the dominance of social-democratic views."

With the beginning of the second period, there were no cardinal changes in editorial policy, and the final "crystallization" of the magazine's program took

place, consisting of: radical anti-communism (fundamental socio-economic changes in Poland are possible only if it is independent from the USSR); economic liberalism (the influence of the works of "neoconservatives", orientation towards the economic policies pursued by Ronald Reagan and Margaret Thatcher); tolerance, support for independence movements in the countries of the "Soviet space" (closeness to the views of Jerzy Giedroyc).

During 1985, a number of turning points occurred that significantly influenced the activities of the editorial staff: the division into two groups, the emigration and arrests of key authors of the magazine, which negatively affected the activity of organizing the publication's work.

During the last period of the magazine (late 1985–1989), the magazine lost its radicalism, and attempts to "incorporate" editorial policy into the active political life of the opposition were also unproductive. The last years of the magazine's activity were associated with a number of so-called "Round Tables" of the authorities and the opposition, and after the democratic elections of 1989, the magazine was published for several more months before the release of its 100th anniversary issue. There was a reduction in the number of contributors and readers, and a significant number of magazine employees continued their activities in other organizations.

Based on the analysis, we can state that the magazine "Niepodległość" played an important role in the intellectual discussions of the Polish opposition in the mid-1980s.

Keywords: political history of Poland, 1980s, Polish opposition, opposition periodicals, "second circulation", magazine "Niepodległość".

Постановка проблеми. 1980-і роки в політичній історії Польщі стали важливим і визначальним періодом «лібералізації недемократичної держави» через пошуки компромісів між владою і опозицією з метою здійснення низки політичних та економічних трансформацій мирним шляхом, часом «виходу» Польщі з сфери впливу СРСР. Цей період характеризується процесами суспільно-політичних змін, спрямованих на демократизацію держави, побудову громадянського суспільства, запровадження нових економічних моделей та ін. Так, упродовж 1980-х рр. в Польщі було започатковано тенденції політичного плюралізму, свободи слова, демократичного формування представницьких органів влади та ін., що, своєю чергою, активізувало розвиток політичної думки, опозиційної преси та періодики зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В політичній історії Польщі кінця XX століття важливе місце займає проблематика політичного дискурсу, представленого зокрема і на сторінках опозиційної періодики

«другого обігу» впродовж 1980-х років. Так, різні аспекти аналізу діяльності тогочасної польської опозиції представлено в публікаціях низки авторів, серед яких: М. Бору́та (Miroslaw Boruta), Р. Каспшицький (Remigiusz Kasprzycki), К. Лабендзя (Krzysztof Łabędź), М. Миколайчик (Magdalena Mikołajczyk), К. Рогачевська (Krystyna Rogaczewska), Б. Фалк (Barbara Falk) А. Фрішке (Andrzej Friszke), Є. Хольцер (Jerzy Holzer), К. Пшижирковські (K. Przyszczykowski) та ін.

Окремим напрямком джерелографії означеного періоду є матеріали, присвячені видатним постатям польської політичної історії, зокрема, Є. Гедройцю [1], Я. Куроню [2], А. Міхніку та отцю Тішнеру [3]. Для українських дослідників цінними є компаративні публікації з тематики українсько-польських відносин [4], праці М. Геника, Ю. Каганова, Х. Чушак [5] та ін.

Мета статті – окреслити роль і місце часопису «Niepodległość» у колі періодики «другого обігу» 1980-х років як платформи для політичних дискусій польської опозиції.

Виклад основного матеріалу. Передумови до становлення періодики «другого обігу» (нецензурованих, нелегальних опозиційних видань, які репрезентували відмінну від офіційної позицію щодо внутрішньої і зовнішньої політики уряду тогочасної ПНР) були закладені низкою чинників. Серед них: середовищем емігрантів-інтелектуалів кола паризької «Культури» («журнал, що замінив парламент»), шляхом поширення у середині 1970-х рр. «позацензурних видавництв», явищем т.зв. «розмножувальної революції» (rewolucja powielaczowa), появою перших незалежних видавництв, серед яких: «Nieocenzurowana Oficyna Wydawnicza» («Книгодрукарня без цензури», Люблінський католицький університет), «Niezależna Oficyna Wydawnicza; NOWA» («Незалежна книгодрукарня», Варшава), окремі видавничі осередки за їх зразком у Вроцлаві, Гданську, Торуні, Познані та ін. [6].

Архівні та довідкові матеріали, зокрема, «Encyklopedia Solidarności» та ін., подають інформацію, що до середини 1977 р. виходило 4 опозиційні часописи, на початку 1980 року – уже кілька десятків, а від часу діяльності Незалежної самоврядної профспілки «Солідарність» число видань «другого обігу» «перевищувало кілька тисяч найменувань». Ці видання можна було придбати у видавництвах осередків «Солідарності», міських бібліотеках та ін. Знаковим серед них стало видання католицької молоді «Зустрічі» («Spotkania») (Люблін) як «найбільш послідовного прихильника» концепції журналу «Культура».

Отже, політична думка польських інтелектуалів означеного періоду формувалася шляхом діалогів у широкому колі історико-гуманітарної,

культурологічної тематики: на сторінках т. зв. студентських газет («Зустрічі» («Spotkania»), «Місь» («MIŚ»), «Грізлі» («Grizzly» та ін.), часописів мистецької інтелігенції («Тут зараз» («Tu Teraz»), «Гуманістичний альманах» («Almanach Humanistyczny»), «Незалежна культура» та ін.), що може засвідчити про залученість до громадянського руху значного кола інтелігенції різних поколінь. Значну роль для підняття інтелектуально-теоретичного рівня політичної дискусії зіграла діяльність польської політичної еміграції (нові видання «Контакт» («Kontakt»), «Анекс» («Aneks»), «Пульс» («Puls») та ін.) [7].

Узагальнюючи короткий огляд, наведемо тезу П. Кені, що інтенсивність політичної дискусії, її відображення на сторінках польської опозиційної преси 1980-х рр. стали зрізом «суспільної ферментації» польського суспільства на тлі протестних акцій, діалогу дисидентських середовищ, впливу нових суспільно-політичних реалій та ін. [8].

Активна опозиційна «позацензурована» видавнича діяльність була призупинена із запровадженням урядом Польщі воєнного стану, що обумовило закриття чи часткову ліквідацію видавництв та ін., процеси пошуку різних форм продовження нелегальної праці в умовах конспірації, жорстких репресій та ув'язнень та ін.

Дослідники (А. Міхнік та ін.) зауважують, що в середовищі польської опозиції 1980-х рр. тривала дискусія з проблеми «співіснування» нелегальної і легальної опозиційної преси. Так, одна з позицій полягала у трактуванні легальної преси як засобу активного захисту громадянських прав опозиції на основі діючих на той час правових норм та ін.; інша позиція акцентувала на значенні актуальних повідомлень про утиски опозиції у легальній незалежній періодиці; у позиції лідера КОРу Я. Куроня діяльність нелегальної преси визначалася як важливе середовище для розробки тактичних і стратегічних завдань опозиції.

Наведемо тезу П. Кені, що опозиційна преса другої половини 1980-х рр. продемонструвала шляхи рецепції «нового підходу до плюралізму»: толерантного плюралізму партій та рухів (соціаліст, консерватор та ін.), «внутрішнього плюралізму» як змішування при виборі «ідентичності і проблеми, залежно від того, що потрібно для перемоги над комуністами» (як приклад, націонал-пацифіст, «ринковий зелений» та ін.) [9].

Важливим осередком у процесах формування політичної дискусії польських інтелектуалів став часопис «Незалежність» («Niepodległość») (1981–1989 рр.), головне коло проблематики якого зосереджувалося навколо вироблення спільної «моделі співжиття і спільної політичної діяльності» та ін. Дослідники підкреслюють, що діяльність часопису «Niepodległość» заклала основи для утворення Організації «Niepodległość»,

Ліберально-демократичної партії «Niepodległość» (ЛДП «Н») (11 листопада 1984 р.). Завдяки співпраці редакції з виданнями «ABC – Adriatyk, Bałtyk, Morze Czarne» (з 1985 р.), «Obóz», «Contra», «Wolny Wybór», «Orientacja na Prawo», «Głos Poznańskich Liberalów», «Bez Cenzury» та ін. представники опозиції, зокрема ліберально-демократичного напрямку, отримали змогу активно і системно артикулювати свої погляди, проводити дискусії на різні актуальні аспекти політичної тематики.

Представимо коротко історію видавництва часопису «Niepodległość» (першим варіантом, за спогадами М. Борути, була назва «Przyszłość»). Ідея видання визріла в середовищі групи інтелектуальної опозиції 1970-х рр., до якої входили Вітольд Гадомський (Witold Gadowski), Веслав Сендик, Тадеуш Павліцький, Станіслав Котовський, Томаш Колоджейський (Tomasz Kołodziejcki), лідером групи вважався Єжи Таргальський (Jerzy Targalski) [10].

У матеріалах В. Гадомського йдеться, що в грудні 1981 р. було вирішено сформалізувати групу, яка видаватиме часопис «Niepodległość», а вже у лютому 1982 р. його перший номер побачив світ. У період т.зв. «першої Солідарності» учасники редакції були активними діячами антикомуністичного спротиву, а після оголошення воєнного стану перейшли на нелегальне становище, що дало змогу уникнути репресій (під загрозою арешту був Є. Таргальський).

Вітольд Гадомський, узагальнюючи динаміку розвитку і поширення часопису, виділяє три періоди його діяльності, пов'язані із змінами складу редакції і редакційної політики [11]:

- 1982–1983 рр. (до переїзду Єжи Таргальського, найактивнішого дописувача, ідеолога та організатора групи, до Франції);
- 1983–1985 рр. (пов'язаний із зміною редакційного складу);
- кінець 1985–1989 рр. (зменшення редакційної колегії до 3 осіб, постійним членом залишився лише В. Гадомський).

Перший період можна охарактеризувати як установчий щодо визначення редакційної політики, налагодження механізмів випуску часопису та ін., його визначає «домінування соціал-демократичних поглядів».

З початком другого періоду від членства в редакції відійшли Марек і Дорота Сафіани («Gospodarze»), Яцек Красс («Hrabia»), а у 1984 р. відбувся арешт її неформального лідера Станіслава Котовського. На зміну прийшли Адам Хаєвські (Adam Chajewski, «Marian»), Станіслав Роек (Stanisław Rojek, «Wasek») та Норман Пеньонжек (Norman J. Pieniążek, «Janek»), який відіграв активну редакційну роль. Нова редакція не змінила кардинально редакційну політику, збільшила масштаби координації з регіональними осередками (Томаш Дангель).

Саме у цей період відбувалася остаточна «кристалізація» програми часопису, яку склали: радикальний антикомунізм (грунтовні суспільно-економічні зміни в Польщі можливі лише за умови незалежності від СРСР); економічний лібералізм (вплив праць «неоконсерваторів», орієнтація на економічну політику, що проводили Рональд Рейган, Маргарет Тетчер); толерантність, підтримка незалежницьких рухів в країнах «радянського простору» (близькість до поглядів Єжи Гедройця).

Упродовж 1985 р. відбулося ряд переломних подій, які значно вплинули на діяльність редакції, зокрема, поділ на дві групи, при цьому т. зв. «бунтівники» присвоїли тренд партії «Ліберально-Демократична Партія «Niepodległość». В. Гадомський, вважає, що остання була швидше декларативною, нечисленною, не мала реального впливу у суспільстві. У 1985 р. з Польщі емігрував Норман Пеньонжек, були арештовані Станіслав Котовський (Stanisław Kotowski), Марія Словіковська (Maria Słowikowska) та Колоджейський, що негативно вплинуло на активність видання.

Упродовж останнього періоду часопису (кінець 1985–1989 рр.) до його редакційної колегії входили Вітольд Гадомський, Станіслав Роек та Адам Хаєвський (редактор часопису). Як зазначає сам В. Гадомський [12], у цей період часопис «втратив» свій радикалізм, малопродуктивними були і спроби «включення» редакційної політики до активного політичного життя опозиції. Серед спроб – налагодження співпраці з низкою ідейно близьких організацій: Конфедерація незалежної Польщі (Konfederacja Polski Niepodległej), рухи «Солідарність у бою» («Solidarność Walcząca»), «Свобода і мир» («Wolność i Pokój»), організація «Свобода-справедливість-незалежність» («Wolność-Sprawiedliwość-Niepodległość»), Польська незалежницька партія (Polska Partia Niepodległościowa).

Так, у травні 1987 р. ЛДП «Niepodległość» взяла участь у підписанні Угоди незалежницьких партій і організацій «Polskie Porozumienie Partii i Organizacji Niepodległościowych», створеної під гаслом спільної боротьби національно свідомих громадян країн соціалістичного табору з комуністичною ідеологією, «тиском Москви». ЛДП «Niepodległość» була також в колі організаторів створення Політичного руху «Визволення» (Ruch Polityczny «Wyzwolenie»). Їх діяльність, однак, виявилася нетривалою і малоефективною щодо впливу на загальну польську спільноту (J. Karpiński) [13].

Останні роки діяльності часопису були пов'язані із проведення низки т. зв. «Круглих столів» влади та опозиції; після проведення демократичних виборів 1989 р. журнал виходив ще декілька місяців до випуску ювілейного сотого номеру, однак, скоротилося коло дописувачів та читачів, значне число працівників часопису продовжило діяльність в інших організаціях.

Загалом, редакційна політика часопису, як і інших видань незалежної преси «другого обігу», зосереджувалася на висвітленні актуальних суспільних подій, піднімала соціально-політичну, політико-історичну тематику та ін., рідше – проблематику, пов'язану з аспектами геополітичного дискурсу.

Наведемо приклади «знакових» статей журналу. Засадничі ідеї часопису «Niepodległość» подані в першому номері за січень 1982 р. на першій шпальті як маніфесті ліберально-демократичної думки середовища [14]. Основний матеріал колонки зосереджений на аналізі внутрішньополітичної ситуації в Польщі, пошуку виходу з політичної кризи. Декларувалося, що 13 грудня 1981 року Польща опинилась під окупацією, ПОРП і весь прокомуністичний уряд не є репрезентантами польського народу, а тому співпраця з ними прирівнюється до «ворожості» польському суспільству.

Як найважливіша мета громадянського опору тоталітарній комуністичній владі визначалося відновлення незалежності, становлення руху опору, на який повинен «спертись Захід і схилити до поступок СРСР». Окрім загальних політичних декларацій у заяві редакції пропонувалися конкретні кроки для формування громадської opinii та дії: перший етап – бойкот і жодної продукції для окупанта; повинно виникнути «Polskie Państwo podziemne».

На думку авторів редакційної заяви, Польща стає для СРСР полігоном для випробування технологій вирішення криз і управління «сірими зонами» як щодо країн соціалістичного блоку, так і всієї Західної Європи. А тому, слід осмислити «гіркі уроки» протестних дій опозиції та їх наслідків у Чехії та Угорщині. Теоретичні викладки редакція підкріплювала даними результатів соціологічного опитування, проведеного «Paris Match» (опубліковано 25 грудня 1981 р.). Під час анкетування, яке відбулось 3–5 грудня групою з 18 учасників анкетерів, що очолювала французька журналістка польського походження, на території Польщі було опитано 600 осіб, представників різних соціальних груп та регіонів. Наведено результати: «Чи є ПНР незалежною? 54% – цілком ні, 41% – частково, 5% – цілковито»; «Чи є інтервенція радянських військ ймовірною? Так – 32%, ні – 63%, не знаю – 5%»; «Чи допоміг би Захід у випадку радянської інтервенції? Так – 36%, ні 59%, не маю відповіді 5%» [15].

Таким чином, політичні дискусії, аналіз різних опитувань тощо дозволили редакції окреслити основні позиції редакційної політики.

На основі аналізу архівних матеріалів, епістолярного матеріалу можемо прослідкувати, що часопис «Niepodległość» відіграв важливу роль в інтелектуальних дискусіях польської опозиції середини 1980-их рр.,

оскільки його ідейні засновники і редактори активно утверджували позицію щодо ролі політичних партій, наполягали на необхідності їх творення та плюралізмі їх ідеологій. «Niepodległość» впродовж усього періоду видання притримувалася тези про безперспективність ідеї потенційного «перформатування соціалістичного табору» під впливом «перебудови» Михайла Горбачова, наголошувала на близькому розпаді СРСР.

Щодо економічних перспектив розвитку Польщі, редакційна політика притримувалася позиції заперечення можливості реформування соціалізму, бачила перспективи у вільному ринку, використанні окремих ефективних механізмів капіталістичного устрою. «Niepodległość» прагнула давати об'єктивні оцінки діяльності НПС «Солідарність», її місця в політичному житті, вважаючи, що організація має бути саме профспілкою, а не політичною партією.

Зазначимо, що найбільшу роль в польській опозиційній політичній думці «Niepodległość» відіграла саме у 1983–1985 рр., коли формалізувалися ідейні засади ліберально-демократичного середовища, а часопис був одним з найвпливовіших й цитованих у Польщі та поза її межами (зокрема, і через «Вільну Європу»). Однак, як зазначалося вище, уже на переломі 1980-х – 1990-х рр. часопис втрачає позиції, передусім, через невдачу у творення ефективної та впливової партії, що було пов'язано з організаційною слабкістю ЛДП, браком авторитетних лідерів в Польщі, еміграцію значного числа інтелектуалів, лібералів-демократів та ін. [16]

Ідейні позиції ліберального середовища щодо розуміння концепту «незалежність» закладені у засадничій редакційній статті «Jaka Polska – elementy programu» («Яка Польща – елементи програми») [17], де окреслюються засади побудови національної демократичної держави з ринковою економікою, вільної від тоталітарної ідеології та неефективної радянської економіки.

На відміну від редакційної програми, поданої у першому номері часопису, у ній є заклик до політичного діалогу ширшого опозиційного середовища, а ключовою проблемою визначається налагодження комунікації з суспільством для подолання «пасток історії пам'яті», конструктивних дискусій з ідейними противниками (а саме, середовища з шовіністичними поглядами). У статті, автором якої, ймовірно, є Jacek Borkowicz («j.k.») визначено основні кроки діяльності у цьому напрямку: початок дискусії щодо напрямків зовнішньої політики, вибору політичної стратегії, максимально ефективної для Польщі, а не для ПНР («комуністична влада не є репрезентантом польського народу»); знаходження порозуміння в головних напрямках спільної політики з означених питань; впровадження вироблених позицій на практиці.

Піднімалися проблеми включення Польщі до активної міждержавної взаємодії на основі діяльної дипломатичної служби, утвердження її як суб'єкта міжнародної політики та геополітики. Як зазначає дослідник М. Генік [18], на сторінках часопису піднімалися проблеми «конструювання» нового геополітичного устрою Центрально-Східної Європи, що було одним із основних напрямків діяльності ЛДП «Н» у контексті подолання домінування СРСР у цьому регіоні та тоталітарного режиму всередині Польщі. Редакційна політика часопису «*Niepodległość*» активно реагувала на геополітичні події у всій Європі. Прикладом є статті «*Gdzie na Zachodzie są nasi sojusznicy?*» («Де на Заході наші союзники?»), рубрики «Листи з Чехословаччини», «Що нового над Дунаєм», «Пошта з НДР». Редакція, декларуючи толерантне ставлення до країн, які лежать у трикутнику між Адріатичним, Чорним та Балтійським морями, вважала, що вони «повинні стати не тільки і не стільки посередниками між Сходом та Заходом, а передусім між Скандинавією та країнами Середземномор'я», їх глибока співпраця у політичній, економічній та культурній сферах повинна була б привести до утворення «Конфедерації держав Центрально-східної та Південної Європи». Щодо вирішення проблем польсько-українських відносин важливим результатом діяльності середовища «*Niepodległości*» стало підписання у 1987 р. у Парижі «Заяви у справі принципів польсько-української співпраці», що заклало основу для досягнення польсько-українського примирення, встановлення відносин стратегічного партнерства у 1990-х рр.

Таким чином, редакційна політика часопису прагнула закласти різні вектори політичної дискусії, проаналізувати спектр тогочасної польської опозиції, підходи щодо геополітичної перспективи Польщі, окреслити власну візію її місця у європейській спільноті незалежних держав; отже, широке коло питань, які піднімалися на шпальтах часопису, заслуговують ґрунтовного дослідження [19], зокрема, і з відстані часу, актуальності до сучасних соціокультурних викликів [20].

Висновки. Загальний огляд нелегальної періодики 1980-х рр. свідчить про домінування т. зв. «нагальних проблем» протестної боротьби, завданням ставилася організація ширшого середовища, близького до опозиційних настроїв, тому в періодиці друкувалися відозви, тексти, пов'язані з правозахисною діяльністю, із завданнями постановки та реалізації економічних, профспілкових вимог до влад тощо.

Загалом, зміст і рівень політичного дискурсу на шпальтах опозиційної нелегальної періодики 1981–1989 рр., зокрема часопису «*Niepodległość*», став ілюстрацією стану тодішньої польської політичної думки, висвітливши її неоднорідність, різновекторність, фактор відсутності тривалої традиції

толерантного дискурсу, що обумовило «брак діалогу всередині другого обігу». Однак, результатом дискусій на політичну тематику, започаткованих на шпальтах тогочасних часописів із усталеними «формалізованими» ідейними засадами, стало налагодження спроб діалогу між поколіннями дисидентів та «ною» опозицією, поява тенденцій до зростання свободи висловлювання та ін. Порушивши державну монополію на інформаційний обіг, польська опозиційна преса змагалася за вплив на громадську думку через поширення плюралістичної рецепції, альтернативних оцінок та інтерпретації подій у ПНР, на політичній карті Європи загалом.

Література:

1. Европа – минуле і майбутнє. Матеріали міжнародної конференції пам'яті Є. Гедройця / Упор. О. Гнатюк, Г. Грабович. К.: Критика, 2009. 246 с.
2. Куронь Я. Поляки та українці: важкий діалог. К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2012. 264 с.
3. Міхнік А., Тішнер Ю., Жаковський Я. Розмови між паном і панотцем. Пер. з польської. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. 624 с.
4. Ми не є українофілами. Польська політична думка про Україну і українці. Антологія текстів. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 440 с.
5. Чушак Х. Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та українці у політичній думці польської опозиції (1976–1989). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Видавництво «ПАІС», 2011. 304 с.
6. Cecuda D. Leksykon opozycji politycznej 1976–1986. Warszawa: BIS, 1989.
7. Boruta M. Mirosław Wolni z wolnymi, równi z równymi. Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. Kraków: Arcana, 2002. 355 s.
8. Кені П. Карнавал революції. Центральна Європа 1989 року. Пер. з англ. К.: Критика, 2006. 472 с.
9. Кені П. Карнавал революції. Центральна Європа 1989 року. Пер. з англ. К.: Критика, 2006. 472 с.
10. Boruta M. Mirosław Wolni z wolnymi, równi z równymi. Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. Kraków: Arcana, 2002. 355 p.
11. Gadomski W. «Niepodległość» 1982-1990 http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
12. Gadomski W. «Niepodległość» 1982-1990 http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
13. Karpiński J. Polska. Komunizm. Opozycja. Słownik. Warszawa: Most, 1988.
14. Niepodległość. 1982. № 1. Pp. 1–2.
15. Niepodległość. 1982. № 1. Pp. 1–2.
16. Gadomski W. «Niepodległość» 1982–1990 http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
17. Niepodległość. 1982. № 10. P. 13.
18. Przyszczykowski K. Opozycja polityczna w Polsce – wyzwania dla edukacji. Poznań-Toruń: Edytor, 1993. 154 s.
19. Генік М. Конструювання нового геополітичного устрою Центрально-Східної Європи у програмних положеннях Ліберально-демократичної партії «Niepodległość». Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2013. Вип. 23–24. С. 212–219.

20. Алексієвєць Л.М., Гринчук О.О. Опозиційні видання у Польщі 1980-х років. *Вісник науки та освіти*. № 5 (35). 2025. С. 2313–2324.

References:

1. Evropa – mynule i maybutnye. *Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi pam'yati Ye. Giedroytsya / Upor. O. Hnatyuk, H. Hrabovych*. (2009). [Europe – past and future // Materials of the international conference in memory of Ye. Giedroyts]. K.: Krytyka. 246 p. [in Ukrainian].
2. Kuron, Ya. (2012). Polyaky ta ukrayintsi: vazhkyi dialoh. [Poles and Ukrainians: a difficult dialogue]. K.: DUKH I LITERA. 264 p. [in Ukrainian].
3. Michnik, A., Tishner, Y., Zhakovsky, Y. (2013). Rozmovy mizh panom i panottsem. Per. z pol's'koyi. [Conversations between a gentleman and a priest. Trans. from Polish.]. K.: DUKH I LITERA. 624 p. [in Ukrainian].
4. My ne ye ukrayinofilamy. Pol's'ka politychna dumka pro Ukrayinu i ukrayintsi. *Antolohiya tekstiv* (2012). [We are not Ukrainophiles. Polish political thought about Ukraine and Ukrainians. Anthology of texts]. K.: Vyd. dim «Kyyevo- Mohylyans'ka akademiya». 440 p. [in Ukrainian].
5. Chushak, Kh. (2011). Nemaye vil'noyi Pol'shchi bez vil'noyi Ukrayiny: Ukrayina ta ukrayintsi u politychniy dumtsi pol's'koyi opozytsiyi (1976–1989). [There is no free Poland without a free Ukraine: Ukraine and Ukrainians in the political thought of the Polish opposition (1976–1989)]. L'viv: Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny; Vydavnytstvo «PAIS». 304 p. [in Ukrainian].
6. Cecuda D. Leksykon opozycji politycznej 1976–1986. Warszawa: BIS, 1989. [in Polish].
7. Boruta, M. (2002). Wolni z wolnymi, równi z równymi. Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. Kraków: Arcana. 355 p. [in Polish].
8. Keny, P. (2006). Karnaval revoljutsiyi. Tsentral'na Evropa 1989 roku. Per. z anhł. [Carnival of Revolution. Central Europe 1989. Trans. from English]. K.: Krytyka. 472 p. [in Ukrainian].
9. Keny, P. (2006). Karnaval revoljutsiyi. Tsentral'na Evropa 1989 roku. Per. z anhł. [Carnival of Revolution. Central Europe 1989. Trans. from English]. K.: Krytyka. 472 p. [in Ukrainian].
10. Boruta, M. (2002). Wolni z wolnymi, równi z równymi. Polska i Polacy o niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. Kraków: Arcana. 355 p. [in Polish].
11. Gadomski, W. (2001). «Niepodległość» 1982–1990 [in Polish] http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
12. Gadomski, W. (2001). «Niepodległość» 1982–1990 http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
13. Karpiński, J. (1998). Polska. Komunizm. Opozycja. Słownik. Warszawa: Most. [in Polish].
14. *Niepodległość*. 1982. № 1. Pp. 1–2.
15. *Niepodległość*. 1982. № 1. Pp. 1–2.
16. Gadomski, W. (2001). «Niepodległość» 1982–1990 http://www.niepodleglosc.org/Polish/Informacja_o_Niepodleglosci/2001_Gadomski_Witold.htm
17. *Niepodległość*. 1982. № 10. - P. 13.
18. Przyszczypkowski, K. (1993). Opozycja polityczna w Polsce – wyzwania dla edukacji. Poznań-Toruń: Edytor. 154 p. [in Polish].

19. Genyk, M. (2013). Konstruyuvannya novoho heopolitychnoho ustroyu Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy u prohramnykh polozhennyakh Liberal'no-demokratychnoyi partiyi «Niepodległość» [Construction of a new geopolitical order of Central and Eastern Europe in the programmatic provisions of the Liberal Democratic Party "Niepodległość"]. Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Istoryia. Vyp. 23–24. Pp. 212–219.

20. Alekseyevets, L.M., Hrynychuk, O.O. (2025). Opozytsiyni vydannya u Pol'shchi 1980-kh rokiv. [Opposition publications in Poland in the 1980s. Opposition publications in Poland in the 1980]. Visnyk nauky ta osvity [Bulletin of Science and Education]. № 5 (35). Pp. 2313–2324.

Дата першого надходження статті до видання: 08.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026